

Opportunities and Challenges of Iranian Cultural Diplomacy in Syria, Focusing on Active Cultural trends

Mohammad Amin Behzadnasab *

Received: 2023/06/25

Mohammad Reza borzooei **

Accepted: 2023/08/18

Abstract

In recent years, and especially after ISIS warfare, Syria has been one of the most important countries targeted by Iran's foreign policy that has accentuated cultural diplomacy. The present study aims at a close examination of the challenges and opportunities of the Iranian cultural diplomacy in Syria, thus focusing on the recognition of its active cultural trends as an effective factor in cultural evolutions. This will help us seek an answer to the research main question: What are the opportunities and challenges of the I.R. of Iran's cultural diplomacy in Syria with an emphasis on the active cultural trends in that country? The research method is qualitative. The data was collected through interviews with the experts, specialists and activists in the field and analyzed thematically in three stages of descriptive, interpretive and integrative coding. From 293 primary themes, 30 organizing themes and finally 6 universal themes were extracted. The overarching themes are: the current cultural activities in Syria, the active cultural trends in Syria, cultural approaches, the IRI's political needs in the Syrian cultural sphere, the IRI's political challenges in Syria, and the cultural status of Syrian society. Finally, after categorizing the different challenges and opportunities of Iranian cultural diplomacy in Syria as regards the cultural flows of the country, a communication model is provided for each of them that determines how cultural planning is to have an effective cultural diplomacy.

Keywords: Cultural Diplomacy, Cultural Trends, Culture, Iran, Syria.

* Ph.D. candidate of cultural policy making, Faculty of Islamic Studies, culture and communication, ISU, Tehran, Iran (corresponding author). behzad.ma263@gmail.com

** Associate Professor of Culture and Media, Faculty of Islamic Studies, Culture and Communication, ISU, Tehran, Iran. borzooei@gmail.com

فرصت‌ها و چالش‌های دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در سوریه؛ با تمرکز بر جریان‌های فرهنگی فعال در این کشور

محمدامین بهزادنسب *

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۵/۲۳

محمدرضا برزویی **

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۶/۱۸

چکیده

کشور سوریه از دیرباز یکی از مناطق هدف مهم در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران بوده است. با توجه به تحولات سال‌های اخیر منطقه و پایان جنگ داعش، دیپلماسی فرهنگی ایران در سوریه بیش از پیش اهمیت یافته است. پژوهش حاضر به منظور بررسی دقیق چالش‌ها و فرصت‌های دیپلماسی فرهنگی ایران در سوریه، بر شناخت جریان‌های فرهنگی فعال در سوریه به عنوان عامل اثرگذار بر تغییرات و تحولات فرهنگی تأکید دارد و بر اساس شناخت نسبی که از آن‌ها حاصل می‌شود در صدد پاسخ به سؤال اصلی پژوهش است که عبارت از: «فرصت‌ها و چالش‌های دیپلماسی فرهنگی ایران در سوریه با تأکید بر جریان‌های فرهنگی فعال آن کشور چیست؟» پژوهش حاضر کیفی بوده و برای گردآوری داده از مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با فعالان و نخبگان، و به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش تحلیل مضمون استفاده شده است. از ۲۹۳ مضمون اولیه، ۳۰ مضمون سازمان‌دهنده و در نهایت ۶ مضمون فراگیر استخراج شده است. مضامین فراگیر عبارت‌اند از «فعالیت فرهنگی جریان‌های سوریه»، «جریان‌های فعال فرهنگی در سوریه»، «رویکردهای فرهنگی»، «بایدهای سیاست فرهنگی ایران در سوریه»، «چالش‌های سیاست فرهنگی ایران در سوریه» و «وضعیت فرهنگی جامعه سوریه». هرکدام از چالش‌ها و فرصت‌ها در چهار محور دسته‌بندی شده که عبارتند از: چالش‌های ناظر به «زمینه‌های فعالیت جریان‌های فرهنگی»، «ویژگی‌های فرهنگی سوری‌ها»، «عملکرد نهادهای فرهنگی ایران» و «جریان‌های رقیب یا معارض». همچنین فرصت‌های ناظر به «زمینه‌های فعالیت جریان‌های فرهنگی»، «ظرفیت‌های فرهنگی جامعه سوری»، «جریان‌های موافق و همراه با ایران» و «رویکردهای فرهنگی ویژه». هر کدام از این موارد شامل زیرمحوه‌هایی است که در قالب یک نمودار نمایش و توضیح داده شده است. در نهایت دو ساختار ارتباطی برای چالش‌ها و فرصت‌ها ارائه شده است که مشخص‌کننده چگونگی برنامه‌ریزی فرهنگی به منظور تحقق دیپلماسی فرهنگی کارآمد است.

واژگان کلیدی: دیپلماسی فرهنگی، جریان‌های فرهنگی، فرهنگ، سوریه، ایران، جریان‌شناسی فرهنگی.

* دانشجوی دکتری سیاست‌گذاری فرهنگی، دانشکده معارف اسلامی و فرهنگ و ارتباطات، دانشگاه امام صادق علیه‌السلام، تهران، ایران، (نویسنده مسئول).
behzad.ma263@gmail.com

** دانشیار گروه فرهنگ و رسانه، دانشکده معارف اسلامی و فرهنگ و ارتباطات، دانشگاه امام صادق علیه‌السلام، تهران، ایران.
borzooei@gmail.com

مقدمه

در نتیجه تحولات حاصل از بیداری اسلامی در کشورهای عربی خاورمیانه و شمال آفریقا میان دولت‌های قدرتمند منطقه مانند ایران، ترکیه، عربستان و قدرت‌های فرامنطقه‌ای و بین‌المللی چون آمریکا و روسیه برای تأثیرگذاری بر روند تحولات به‌منظور گسترش حوزه نفوذ و پیشبرد منافع و اهداف سیاست خارجی خود در خاورمیانه رقابتی تمام‌عیار شکل گرفت.

در این میان، کشورهای سوریه و عراق، مهم‌ترین حوزه‌های رقابت میان این قدرت‌ها را تشکیل داده‌اند. بر این اساس، یکی از دغدغه‌های مهم دولت‌های قدرتمند منطقه از جمله ایران، برنامه‌ریزی برای تدوین مناسب‌ترین شیوه‌های پیشبرد اهداف سیاست خارجی در منطقه با عنایت بر استفاده از همه امکانات و ظرفیت‌های موجود در این فرایند بوده است. ناکارآمدی انحصاری کاربرد هر یک از قدرت‌های نرم یا سخت در روابط بین‌الملل نشان داد که بهترین انتخاب یک کشور، سیاستی است که ترکیبی از قدرت نرم و قدرت سخت باشد.

دیپلماسی فرهنگی نمونه مهم به‌کارگیری قدرت نرم است و به کشورها این امکان را می‌دهد که در طرف مقابل نفوذ کنند و کشور هدف را از راه عناصری همچون فرهنگ و ارزش‌های فرهنگی تحت تأثیر قرار دهند و به همکاری ترغیب کنند. سرانجام طرف مقابل نیز حرکتی را صورت دهد و چیزی را به زبان بیاورد که کشور مبدأ در کشور مقصد به دنبال آن بوده است (Federal Register, 2004, pp. 77-87). با توجه موقعیت فعلی کشور سوریه و همچنین روابط سابقه‌دار جمهوری اسلامی ایران با این کشور، باید بتوانیم بعد از تبیین چگونگی دیپلماسی فرهنگی ایران در سوریه نقاط قوت و ضعف آن را ناظر به دغدغه‌ها و اهداف انقلابی و اسلامی ایران در عرصه منطقه و بین‌الملل، شناسایی و فرصت‌ها و چالش‌های پیش رو ترسیم نماییم. برای شناخت جامعه مقصد تحلیل محیطی خارجی در کشورها و مناطق مختلف توسط نمایندگی‌های فرهنگی ایران، از ضروریات فعالیت فرهنگی یا همان دیپلماسی

فرهنگی است (قدمی، ۱۳۸۸، ص. ۱۸). یکی از مهم‌ترین عناصری که باید در تحلیل محیطی و رصد فرهنگی مورد توجه و بررسی علمی قرار گیرد جریان‌های فرهنگی موجود است. شناخت جریان‌های فرهنگی فعال و اثرگذار در جوامع بر چگونگی تعامل ما با آن‌ها اثر مستقیم دارد. جریان‌های فرهنگی - اجتماعی را می‌توان از غیرمادی‌ترین پدیده‌های اجتماعی دانست که دارای قدرت تأثیرگذاری بر بخشی از ارزش‌ها، هنجارها، نمادها و نهادهای جامعه هستند و بر اساس برنامه و هدف، در جهت تقویت یا تضعیف فرهنگ عمومی ایفای نقش می‌کنند (کمریگی، ۱۳۹۷)

با توجه به مطالب گفته‌شده، این پژوهش دو سؤال اصلی دارد:

۱. فرصت‌های دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در سوریه با توجه به جریان‌های فرهنگی فعال در این کشور چیست؟

۲. چالش‌های دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در سوریه با توجه به جریان‌های فرهنگی فعال در این کشور چیست؟

بخش اول پژوهش حاضر، پس از تبیین مفهوم فرهنگ، ارائه مباحث نظری تفصیلی درباره مفهوم دیپلماسی فرهنگی، تبیین مفاهیم جریان فرهنگی و جریان‌شناسی فرهنگی، به تشریح ارتباط این دو و ارائه یک الگوی مفهومی به‌عنوان زیربنای پژوهش می‌پردازد. سپس بعد از توضیح روش پژوهش و چگونگی گردآوری و تحلیل داده‌ها در نهایت به تبیین یافته‌های پژوهش مبنی بر شناخت جریان‌های فرهنگی فعال سوریه و ارائه و توضیح الگوی ارتباطی چالش‌ها و فرصت‌های دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در سوریه ناظر به جریان‌های فرهنگی این کشور می‌پردازد.

۱. ادبیات تحقیق

۱-۱. تعریف فرهنگ

دو انسان‌شناس آمریکایی «آلفرد کروبر» و «کلاید کلاکان» در سال ۱۹۵۲، ۱۶۰ تعریف از فرهنگ گردآوری کرده‌اند که در ادامه نمای ساده‌شده و طبقه‌بندی‌شده از آن‌ها ارائه می‌شود:

موضوعی^۱، فرهنگ دربردارنده تمام مواردی است که در یک فهرست موضوعی و یا یک فهرست از مجموعه‌ای از مقولات نام برده می‌شود، مثل سازمان اجتماعی، دین، و یا اقتصاد.

تاریخی^۲، فرهنگ درواقع میراث اجتماعی و سنتی است که به نسل‌های آینده منتقل خواهد شد.

رفتاری^۳، فرهنگ مقوله‌ای مشترک بین انسان‌ها و رفتار آموخته‌شده و شیوه‌ای خاص از سبک زندگی است.

هنجاری^۴، فرهنگ به معنی ارزش‌ها، آرمان‌ها و قوانین زیست اجتماعی است.

کارکردی^۵، فرهنگ شیوه‌ای است که افراد مسائل ناشی از انطباق خود با محیط پیرامون و همچنین سختی‌ها و تنگناهای برآمده از زیست مشترک با یکدیگر را حل می‌کنند.

روحی^۶، فرهنگ مجموعه‌ای شامل تفکر افراد و یا عادت‌های آموخته‌شده است که افراد جامعه را از انگیزه‌های ناگهانی پرهیز می‌دهد و نقطه تمایز انسان از حیوانات است.

ساختاری^۷، فرهنگ شامل تفکراتی است که نمادها و رفتارها بر اساس آن‌ها الگوبندی شده و باهم مرتبط هستند.

-
1. Topical
 2. Historical
 3. Behavioral
 4. Normative
 5. Functional
 6. Mental
 7. Structural

نمادین^۱، در این تعریف، فرهنگ بر پایه معناهای قراردادی که به عنصری واحد در جامعه بدل می‌شوند، مبتنی است (پهلوان، ۱۳۸۸، صص. ۱۲۴-۱۲۵).

گی روشه نیز فرهنگ را این‌گونه تعریف می‌کند: «مجموعه به‌هم‌بافته‌ای از تفکرات و احساسات و کنش‌های صریحی که توسط بیشتر افراد یک گروه موردقبول است و برای اینکه این اعضا یک گروه واحد و مشخص را شکل دهند باید که آن مجموعه در هم بافته به‌گونه‌ای -هم‌عینی و هم‌سمبلیک- مراعات شود» (روح‌الامینی، ۱۳۸۱، ص. ۱۸)

نیک گوهر در تعریف فرهنگ می‌گوید: فرهنگ شامل الگوهای رفتاری عینی و ذهنی است که از عناصر میراث اجتماعی به شمار می‌آیند. این میراث از طریق فرآیندهای تربیتی و آموزشی به نسل‌های بعدی منتقل می‌شوند (نیک گهر، ۱۳۶۹، صص. ۲۶۰-۲۶۳).

با دقت در این تعاریف متوجه می‌شویم که هر یک از آن‌ها، از منظری مفهوم فرهنگ را بیان می‌کند. اما تعریف مختار برای پژوهش حاضر باید علاوه بر صلابت لازم برای پی‌ریزی اسناد بالادستی و برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری فرهنگی در عرصه برون‌مرزی از انعطاف کافی برای مواجهه پویا با تغییرات پرشتاب فرهنگی در عرصه بین‌الملل نیز برخوردار باشد. تعریف شورای عالی انقلاب فرهنگی از فرهنگ همان تعریفی است که این تحقیق بر پایه آن بنا شده است:

«فرهنگ نظام‌واره‌ای است از عقاید و باورهای اساسی، ارزش‌ها، آداب و الگوهای رفتاری ریشه‌دار و دیرپا و نمادها و مصنوعات که ادراکات، رفتار و مناسبات جامعه را جهت و شکل می‌دهد و هویت آن را می‌سازد.»

۲-۱. تعریف دیپلماسی فرهنگی

در تعریف دیپلماسی فرهنگی آن را به معماری یک بزرگراه دوطرفه، تشبیه کرده‌اند که به منظور تأسیس کانال‌هایی برای معرفی شکلی حقیقی از ارزش‌های یک ملت و همچنین کوششی برای دریافت دقیق تصاویری واقعی از سایر ملل و درک ارزش‌های آن‌ها بیان شده است (Malone, 1988, p. 12). این تعریف و تشبیه ما را به این نتیجه می‌رساند که در واقع دیپلماسی فرهنگی یک فرایند دوطرفه است که بر پایه ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی ملت‌های درگیر، بنا شده است.

میلتون کامینگز، دیپلماسی فرهنگی را مبادله ایده‌ها، اطلاعات، هنر، سبک زندگی، نظام ارزشی، سنت‌ها و اعتقادات افراد می‌داند که به جهت نیل به مفاهیم مشترک و تقویت تفاهم متقابل بین ملل و کشورها وجود دارد (Cumings, 2003, p. 31).

برخی از متفکران ایرانی نیز در رابطه با دیپلماسی فرهنگی تعریف‌هایی بیان نموده‌اند:

صالحی محمدی: دیپلماسی فرهنگی یکی از حوزه‌های دیپلماسی است که با استفاده از فرهنگ و هنر و آموزش، موجب ایجاد توسعه و پیگیری روابط با کشورهای خارجی می‌شود (صالحی و محمدی، ۱۳۹۲، ص. ۱۱۰).

دهشیری بیان می‌کند: دول مختلف به وسیله دیپلماسی فرهنگی در پی سه هدف مهم و عمده هستند: الف- به دست آوردن وجهه بین‌المللی در بین بقیه ملت‌ها، قومیت‌ها و تأثیرگذاری بر شیوه رفتاری آن‌ها، ب- تأسیس نهادهای علمی و فرهنگی جدید و تازه باهدف ایجاد روابط پایدار و نزدیکی بیشتر بین جوامع گوناگون، ج- نیل به فهم عمیق و دقیق اصول موجود در فرهنگ ملل دیگر و جستجو در ریشه‌های فرهنگی و اجتماعی سایر جوامع به منظور حصول ارتقای درک متقابل بین ملت‌ها (دهشیری، ۱۳۹۳، ص. ۳۰).

تعریف مختار نوشتار پیش رو برای دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران بدین شرح است:

تلاش و کوشش از قبل طراحی شده و سازمان‌یافته جمهوری اسلامی ایران برای اثر گذاشتن بر برداشت‌ها، ادراکات، افکار، انگاره‌ها، ایده‌آل‌ها، ارزش‌ها، ایستارها و باورهای ملل دیگر توسط بیان و ترویج فرهنگ و تمدن ایران و شناخت و درک واقعی از سایر فرهنگ‌ها به جهت تأمین و توسعه منافع ملی (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۸۹، ص.

اکنون که تعریف مورد نظر مقاله حاضر از دیپلماسی فرهنگی مشخص گردید، لازم است به‌طور خاص به ارتباط مفهومی دیپلماسی فرهنگی ناظر به آرمان‌ها، اهداف و جایگاه بین‌المللی و منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران پرداخت.

تبیین مفهوم دیپلماسی فرهنگی ناظر به جایگاه و موقعیت جمهوری اسلامی ایران
با ایجاد قدرت روزافزون جمهوری اسلامی ایران در منطقه، سیاست‌های تقابلی جدی‌ای به‌صورت هجسته‌های سیاسی، فرهنگی، دینی و در غالب تحریم، تبلیغات و تهاجمات شدید بین‌المللی و تصویرسازی منفی علیه ایران شکل گرفت که به دنبال شکل‌گیری اجماعی بین‌المللی علیه جمهوری اسلامی است تا از قدرت‌یابی نقش‌آفرینی جمهوری اسلامی در تحولات منطقه‌ای و جهانی جلوگیری به عمل آورد و بستر لازم را برای آماده‌سازی افکار عمومی به‌منظور اجرای هرگونه اقدام ضد قانونی و غیرموجه علیه ایران و ایرانیان فراهم سازند (بلورچی و هادیان، ۱۳۹۳).

دیپلماسی فرهنگی را می‌توان به‌عنوان ابزاری برای تأمین منافع و مصالح ملی - دینی جمهوری اسلامی ایران تعبیر کنیم. عناصر چهارگانه منافع ملی، جمهوری اسلامی ایران شامل قدرت، امنیت، توسعه و ترویج ارزش‌ها و صدور انقلاب است. دیپلماسی فرهنگی ایران در عنصر اشاعه فرهنگ ایرانی اسلامی و صدور انقلاب که بازتاب‌دهنده موجودیتی خاص به‌عنوان جمهوری اسلامی ایران است، نقش حائز اهمیتی ایفاء خواهد کرد (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۸۷، صص. ۲۷۰-۲۲۰)

کارکردهای دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران

مهم‌ترین کارکردهای دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران به شرح ذیل می‌باشند:

- معرفی هویت، شخصیت و روح فرهنگی - تمدنی ملت باستانی ایران؛
- معرفی و ارائه ارزش‌ها و ویژگی‌های فرهنگی کشور ایران؛
- نمایش تصویر مثبت و واقعی از مردم و دولت جمهوری اسلامی ایران تحت عنوان ملتی متمدن، با فرهنگی غنی و مترقی (رضایی و زهرای،

- معرفی و رواج دادن ارزش‌های فرهنگی مشترک بین ایران و سایر ملت‌های جهان، ارزش‌هایی چون عدالت، مردم‌سالاری، آزادی، انسان‌دوستی و کرامت بشری؛
- توسعه روابط مردم با مردم که پایدار و طولانی‌مدت بوده و تغییر حکومت موجب از بین رفتن آن نمی‌شود.
- استفاده از دیپلماسی غیررسمی، جهت تأثیرگذاری بر نخبگان علمی - فرهنگی کشورهای دیگر برای به کار گرفتن دیپلماسی؛
- فراهم کردن بستر و زمینه لازم برای برقراری تماس با افکار عمومی کشورهای دیگر؛
- فراهم نمودن دستور کار مثبت، برای همکاری با ملت‌هایی که دولت‌های آن‌ها دارای اختلافات سیاسی با جمهوری اسلامی ایران هستند؛
- ایجاد اعتماد و تسهیل اعتمادسازی با کشورها و ملت‌هایی که زمینه‌ساز همکاری‌های اقتصادی، سیاسی و امنیتی با ایران هستند؛
- بسترسازی، فراهم نمودن ابزار وسایل منطقی و معقول جهت بازسازی مناسبات با کشورهایایی که به علت وجود اختلافات سیاسی و منافع ملی با جمهوری اسلامی ایران، فاقد روابط دیپلماتیک هستند (ستوده، ۱۳۸۸، صص. ۱۴۲ - ۱۳۸)
- به وجود آوردن فضای فرهنگی و اخلاقی مثبت برای مقابله با تهاجم فرهنگی بیگانگان؛
- مساعدت و همکاری و هماهنگی فرهنگی با کشورهای همسو با جمهوری اسلامی ایران جهت مبارزه با امپریالیسم فرهنگی و استقرار نظم فرهنگی - اطلاعاتی نوین منطقه‌ای و جهانی؛
- ایجاد و تسهیل روابط و مبادلات میان هنرمندان، دانشمندان و نخبگان فرهنگی - علمی جمهوری اسلامی ایران با سایر کشورها و ملت‌های جهان؛

• بیان راهکارها و ایجاد سازوکارهای مؤثر برای منتقل کردن اشکال و ابعاد جدید به منظور ایجاد همکاری‌های گسترده‌تر فرهنگی، علمی و آموزشی میان جمهوری اسلامی ایران و کشورها و ملت‌های دیگر (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۸۷، ص. ۱۸۶).

حال که به طور کامل به تبیین مفهوم دیپلماسی فرهنگی و جایگاه و کارکردهای آن در جمهوری اسلامی ایران پرداختیم، لازم است به دیگر مفاهیم مورد نظر پژوهش یعنی جریان فرهنگی و جریان‌شناسی فرهنگی بپردازیم تا در نهایت یک مدل مفهومی و چارچوب نظری برآمده از این مفاهیم حاصل گردد.

۳-۱. جریان فرهنگی

جریان عبارت است از جمعیت، شکل و گروه اجتماعی مشخصی که علاوه بر مبانی فکری، نوعی ویژه‌ای از رفتار اجتماعی را از خود نشان می‌دهد. لذا داشتن اندیشه مشخص و صبغه اجتماعی، رفتار معین و مرتبط با آن اندیشه و داشتن تعدادی پیرو، از ویژگی‌های جریان‌های اجتماعی هستند (خسروپناه، ۱۳۸۹، صص. ۲۰-۲۱). آنچه از این تعریف مستفاد می‌شود، توجه و تمرکز تعریف بر نقش عمل‌گرایانه جریان است که باهدف اصلی این پایان‌نامه قرابت دارد.

بر اساس همین تعریف جریان‌های اجتماعی، حداقل به چهار دسته تقسیم می‌شوند: فکری، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی. جریان فکری، یک شکل و جمعیت اجتماعی است که برخوردار از مبانی اندیشه‌ای خاصی می‌باشد. مبانی اندیشه‌ای در جریان‌های شناخته‌شده، می‌تواند رویکرد فلسفی یا کلامی، شرقی و یا غربی اتخاذ کند. در واقع جریان فرهنگی، آن شکل و جمعیت اجتماعی است که بیش از هر چیز از فعالیت فرهنگی و تبلیغی برخوردار است، به جای اینکه صرفاً به مباحث فلسفی و کلامی بپردازد (خسروپناه، ۱۳۸۹، صص. ۲۰-۲۱). با توجه به این‌که جریان‌های فرهنگی غالباً ناشی از جریان‌های فکری و اندیشه‌های حاکم در جامعه هستند و متأثر از فعالیت‌های فرهنگی جریان‌های مزبور شکل پیدا می‌کنند، این پژوهش درصدد بررسی ابعاد

فرهنگی جریان‌های موجود در جامعه سوریه و اهم فعالیت‌ها و آثار فرهنگی آن‌ها است.

۴-۱. جریان‌شناسی فرهنگی

جریان‌شناسی دربردارنده بررسی شکل‌گیری یک تفکر و اندیشه، بررسی مبانی فکری اعتقادی و دیدگاه‌های سیاسی، فرهنگی و اقتصادی، به برخی از احزاب و گروه‌ها و تبیین هم‌جهت در مواضع، رویکردها و گفتمان‌ها اشاره دارد^۱ (رمضانی ساروئی، ۱۳۸۹، ص. ۱۲). خسرو پناه جریان‌شناسی را این‌چنین تعریف می‌کند: «جریان‌شناسی» شناخت منظومه و گفتمان، نحوه شکل‌گیری، معرفی مؤسسان و چهره‌های علمی و تأثیرگذار در گروه‌های فکری، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی است. (خسرو پناه، ۱۳۸۹، ص. ۲۱)

از دیدگاه خسرو پناه جریان‌شناسی فرهنگی؛ شناخت مجموعه‌ای از کنشگران فرهنگی نظام‌مند است که بر فرهنگ عمومی جامعه تأثیرگذار هستند و یا منجر به حصول شناخت منظومه فکری، خاستگاه، رهبران و مجموعه گروه‌های فرهنگی مؤثر بر افراد جامعه می‌شود. جریان‌شناسی فرهنگی با رصد و پیش‌بینی جریان‌های فرهنگی، موجب کارآمدتر شدن مسئولان حکومتی در برخورد با مسائل گوناگون می‌شود (خسرو پناه، ۱۳۹۱، پایگاه دیدبان).

طبق تعاریف ذکر شده مقصود نوشتار پیش رو از شناخت جریان‌های فرهنگی به‌طور خلاصه عبارت است از:

"شناسایی مجموعه کنش‌گران منظم فرهنگی تأثیرگذار بر فرهنگ عمومی جامعه"

اکنون که مفاهیم بنیادین پژوهش به‌طور کامل تبیین گردید؛ لازم است در نهایت الگوی مفهومی مدنظر این مقاله به‌عنوان مبنای کار ارائه و تشریح گردد.

۱. این تعریف رویکردی سیاسی دارد و در برخی موارد دقیق‌تر تا شانزده خصوصیت (پیشینه، زمینه، ساختار، ایده سیاسی، خاستگاه طبقاتی، تشکل‌های رقیب و...) برای جریان‌شناسی ارائه شده است (منصورنژاد، ۱۳۸۳).

با توجه به تعریف ذکرشده برای دیپلماسی فرهنگی ما در نهایت به دو بعد اصلی در این مفهوم می‌رسیم، یعنی "شناخت فرهنگی از جامعه مقصد" و "تأثیرگذاری فرهنگی در جامعه مقصد". آنچه واضح است وجود یک رابطه تقدم و تأخر بین این دو مفهوم برقرار است. به عبارتی می‌توان گفت شناخت فرهنگی جامعه مقصد مقدمه و شرط لازم برای رسیدن به یک تأثیرگذاری فرهنگی در آن جامعه است و اصلاً بدون شناخت دقیق از وضعیت فرهنگی نمی‌توان اقدام به برنامه‌ریزی و اتخاذ سیاست فرهنگی مناسب کرد. لذا همان‌طور که در شکل مشاهده می‌شود، ارتباطی که بین دو بعد مذکور از مفهوم دیپلماسی فرهنگی ترسیم شده است بیانگر همین نکته است. اما آنچه مفهوم دیپلماسی فرهنگی را با جریان‌شناسی فرهنگی پیوند می‌دهد، ضرورت شناخت جریان‌های فرهنگی موجود برای رسیدن به یک شناخت دقیق و صحیح از وضعیت فرهنگی جامعه مقصد است. طبق تعاریف ذکرشده مقصود نوشتار پیش رو از شناخت جریان‌های فرهنگی به‌طور خلاصه عبارت است از:

"شناسایی مجموعه کنش‌گران منظم فرهنگی تاثیرگذار بر فرهنگ عمومی جامعه"

اگر بخواهیم ارتباط بین مفاهیم گفته‌شده را به صورت یک الگوی مفهومی مشخص ترسیم کنیم در شکل شماره ۱ قابل مشاهده است:

شکل شماره ۱- الگوی مفهومی پژوهش

با این توضیحات می‌توان گفت در این پژوهش جریان‌شناسی فرهنگی به‌عنوان یک حلقه ارتباطی بین دو بعد دیپلماسی فرهنگی یعنی "شناخت فرهنگی جامعه مقصد" و "تأثیرگذاری فرهنگی در جامعه مقصد" قلمداد می‌شود. به عبارت دیگر پژوهش حاضر برای شناخت فرهنگی کشور مقصد در راستای فهم چگونگی تأثیرگذاری فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در جامعه سوری و بررسی چالش‌ها و فرصت‌های دیپلماسی فرهنگی ایران در سوریه، تمرکز ویژه بر شناخت جریان‌های فرهنگی این کشور دارد چراکه همان‌طور که سابقاً اشاره شد جریان‌های فرهنگی یکی از مؤثرترین عناصر فرهنگی اثرگذار و شکل‌دهنده به تغییر و تحولات فرهنگی-اجتماعی هستند.

۲. پیشینه پژوهش

پژوهش‌های بسیاری از جنبه‌های مختلف به موضوع دیپلماسی فرهنگی و همچنین جریان‌شناسی فرهنگی پرداخته‌اند. اما تاکنون پژوهشی با تمرکز بر این موضوع در حوزه مذکور صورت نگرفته است. از باب آشنایی، استفاده نظری و الگوگیری از روش و منابع استفاده‌شده برخی از پژوهش‌های مرتبط با این موضوع بررسی شد که در ادامه ذکر می‌شود: در اینجا به برخی از آن‌ها که با موضوع این پژوهش ارتباط بیشتری دارند، اشاره شده است:

جدول شماره ۱- پیشینه پژوهش

سال انتشار	خلاصه پژوهش	عنوان پژوهش	نویسنده/نویسندگان	ردیف	نوع پژوهش
۱۳۹۶	<p>فرضیه اصلی این پژوهش این است که عناصر اصلی دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در آسیای میانه عبارتند از: دین، زبان، تاریخ، حکومت و مردم؛ و این ۵ عنصر در ۵ کشور آسیای میانه (ترکمنستان، تاجیکستان، قزاقستان، قرقیزستان و ازبکستان) بررسی و تبیین شده نظریه اصلی مورداستفاده در است. این پایان‌نامه نظریه انتقادی است. برای بررسی دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در آسیای میانه سه سطح را در نظر می‌گیرد:</p> <p>۱. نظریه پردازی: تئوری سازی برای دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در آسیای میانه است</p> <p>۲. بررسی عملکرد دستگاه‌های فرهنگی مختلف در جمهوری اسلامی ایران است.</p> <p>۳. مطالعه اکتشافی و ظرفیت‌سنجی: که در آن دستیابی به عناصر اصلی دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در منطقه مدنظر است و امکان یا عدم بهره‌گیری از این عناصر تبیین می‌گردد.</p>	دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در آسیای میانه	زینب اصغریان کاری	۱	پایان‌نامه

۱۳۹۰	<p>در این پژوهش سعی شده با استناد به منابع معتبر و همچنین بررسی تحلیلی سیاست خارجی ایالات متحده آمریکا، دیپلماسی فرهنگی این کشور در خاورمیانه و جهان اسلام به صورت کاملاً واضح تبیین و توضیح داده شود. برای دستیابی به تحلیلی جامع پیرامون تأثیر دیپلماسی فرهنگی این کشور بر دنیای اسلام، به صورت کاملاً مستند برنامه‌های مختلفی که آمریکا در این راستا طراحی و به اجرا گذاشته است، مورد بحث و بررسی در نهایت تلاش شده قرار گرفته‌اند. است تأثیر علی دیپلماسی فرهنگی ایالات متحده بر دنیای اسلام را با تحلیلی واقع‌نگر همساز کرده و درکی نسبی در این زمینه ارائه دهد.</p>	<p>دیپلماسی فرهنگی ایالات متحده آمریکا در خاورمیانه</p>	<p>صاحب صادقی</p>	۲	
۱۳۸۹	<p>در این پژوهش سیاست‌های خارجی روسیه با توجه به اقدامات و همکاری‌ها و ارتباطات منطقه‌ای در یک دوره شش‌ساله مورد بررسی قرار گرفته است و در پایان بعد از تحلیل مؤلفه‌هایی که نشان‌دهنده سیاست خارجی روسیه در سوریه باشد ارائه شده است.</p>	<p>سیاست خارجی روسیه در قبال بحران</p>	<p>مرتضی شجاع</p>	۳	
۱۳۹۶	<p>در این پژوهش، با ده تن از نخبگان علمی و عملیاتی مصاحبه</p>	<p>دیپلماسی فرهنگی</p>	<p>سید محمدحسین میرفخرائی</p>	۴	

	<p>نیمه‌ساختمند صورت گرفته است و داده‌های استخراج‌شده از این مصاحبه‌ها با روش تحلیل مضمون، واکاوی‌شده و در قالب الگوهایی به نمایش درآمده است. فرصت‌ها و ظرفیت‌های دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در کشورهای عربی خلیج فارس در قالب تقسیم‌بندی کلی «بالقوه و بالفعل» سامان گرفته است و چالش‌ها و آسیب‌های آن نیز در قالب تقسیم‌بندی «بینشی، گرایشی و کنشی» نظام‌یافته است.</p>	<p>جمهوری اسلامی ایران در کشورهای عربی خلیج فارس</p>		
۱۳۸۹	<p>هدف پژوهش، شناسایی وجوه اشتراکات و مفرقات جنبش‌های اسلامی در نحوه مواجهه با بحران‌های موجود در جهان اسلام، و بررسی تطبیقی دیدگاه‌های نظری و عملی آن‌ها، در روند مبارزه با مشکلات و اصل بازگشت به اسلام و احیای ارزش‌ها و اجرای شریعت اسلامی است و به روش کتابخانه‌ای توصیفی - تطبیقی انجام شده است. بر اساس این، با این‌که هر دو گروه و جنبش‌های اسلامی (شیعه و سنی)، با بحران‌های مشترکی مواجه بوده و در پی تلاش برای تحقق اهداف</p>	<p>جریان‌شناسی جنبش‌های اسلامی معاصر</p>	<p>پایاب</p>	۵

	<p>مشترکی چون، اجرای شریعت، برپایی حکومت اسلامی، مبارزه با غرب‌گرایی و بازگشت به اسلام اصیل در جهت مقابله با بحران‌های پیش رو در جهان اسلام، همفکر و همسو هستند، اما در نوع نگاه به مشکلات و مواجهه با آن، نحوه اجرای شریعت و برپایی حکومت اسلامی و نوع پاسخ عملی به بحران‌های موجود، با یکدیگر تفاوت‌های مهمی به لحاظ مبانی فکری و استراتژی‌های عملی دارند.</p>				
۱۳۹۶	<p>این مقاله در پی پاسخ‌گویی به این پرسش محوری است که «کدام دیپلماسی، منافع و اهداف جمهوری اسلامی ایران را در روند تحولات جدید منطقه محقق می‌کند؟» در کلیت مقاله، این فرضیه مطرح شده که در تحولات پس از بیداری اسلامی، دیپلماسی هوشمند یعنی ترکیبی از به‌کارگیری قدرت سخت و نرم مناسب‌ترین راهبرد برای پیشبرد اهداف سیاست خارجی ایران در منطقه است، همچنان که واکاوی سیاست خارجی ایران در منطقه از جمله کشورهای عراق و سوریه نشان</p>	<p>ایران؛ نفوذ و اقتدار منطقه‌ای، کدام دیپلماسی؟</p>	<p>جواد مددی</p>	۶	مقاله

	می‌دهد این راهبرد مؤثرترین استراتژی برای بسط نفوذ ایران در منطقه است.				
۱۳۹۵	این پژوهش بررسی روشمند ابعاد هویت ملی و تبلور هویت در رفتارهای سیاست خارجی دو کشور را در پرتو یک رویکرد ایستمولوژیک دوگانه با چارچوبی سازه‌انگارانه مورد مذاقه قرار داده بر اساس این، با بهره‌گیری است از روش توصیفی - تبیینی و در پاسخ به پرسش اصلی پژوهش مبنی بر علت اصلی تضاد در سیاست خارجی خاورمیانه‌ای ایران و ترکیه در سوریه این فرضیه پردازش گردید که تفاوت‌های هویتی باعث تضاد در سیاست خارجی خاورمیانه‌ای ایران و ترکیه در سوریه گردیده است.	هویت و سیاست خارجی خاورمیانه‌ای ایران و ترکیه در سوریه	قدرت احمدیان و همکاران	۷	
۱۳۸۹	هدف اصلی، پاسخگویی به این پرسش اساسی است که: تحولات سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی در کشورهای حوزه خلیج فارس چه بازتابی بر دیپلماسی فرهنگی ایران در این منطقه دارد؟ پاسخی که ارائه می‌دهد آن است که: تغییر و تحولات فرهنگی - اجتماعی	دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی در منطقه خلیج فارس	سید جلال دهقانی فیروزآبادی	۸	

	کشورهای حوزه خلیج فارس، باعث ناکارآمدی دیپلماسی فرهنگی سنتی شده و بازنگری و بازتعریف آن را اجتناب‌ناپذیر می‌سازد.			
۱۳۹۴	در پاسخ به این پرسش اصلی که «مؤلفه‌های کلیدی دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران چیست؟» در یک فرآیند روشی آمیخته کمی و کیفی، بر اساس مطالعات اکتشافی و بررسی پژوهش‌های صورت گرفته ۷۰ مؤلفه مؤثر از مجموعه مؤلفه‌های دیپلماسی فرهنگی با روش دلفی شناسایی و بررسی می‌شود.	مؤلفه‌های کلیدی دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران	سید جلال دهقانی فیروز آبادی و همکاران	۹
۱۳۹۸	این نوشتار طی سه بخش تلاش می‌کند پس از گذشت هشت سال از آغاز این بحران، نمایی کلی از جریان‌های اسلامی مهم اهل سنت در سوریه به‌عنوان طیف غالب در میان معارضه سیاسی این کشور ارائه داده و موقعیت و جایگاه هرکدام و ظرفیت‌های هر طیف را در فرآیند سیاسی آینده با نظر به شاخص‌های ملی و منطقه‌ای موردبررسی قرار دهد.	جریان‌شناسی تفصیلی اسلام‌گرایان و آینده سیاسی سوریه	محمد رضا عاشوری مقدم	۱۰
۱۳۹۳	این پژوهش با رویکرد تحلیل گفتمان و بهره‌گیری از روش تحلیلی - توصیفی سعی در	جریان‌شناسی گروه‌های نو سلفی سوریه بر	سید عبدالامیر نبوی و سید علی نجات	۱۱

<p>پاسخ‌گویی به دو پرسش به هم پیوسته دارد: نخست، گروه‌های نو سلفی فعال در بحران سوریه کدام‌اند؛ و دوم این گروه‌ها چه اهدافی را دنبال می‌کنند؟ فرضیه مقاله آن است که سازمان یافته‌ترین جریان نوسلفی‌گری در سوریه را «داعش» و «جیش الفتح» تشکیل می‌دهند، این گروه‌ها اهداف، دیدگاه‌های اعتقادی، انگیزه و خواسته‌های متفاوتی دارند. داعش، هدف خود را تشکیل دولت اسلامی در سراسر سرزمین‌های اسلامی اعلام نموده است، سایر گروه‌های نوسلفی فعال در سوریه نیز هدف خود را سرنگونی نظام سوریه و برپایی دولت اسلامی مطابق با اصول گفتمان نوسلفیسم در مناطق جغرافیایی سوریه معرفی کرده‌اند. همچنین یافته‌های پژوهشی از این امر حکایت دارد که مجموعه اقداماتی از قبیل ترور، بمب‌گذاری، کشتار علویان و... که توسط گروه‌های نوسلفی فعال در سوریه سازمان‌دهی و اجرا می‌شود باعث تشدید و تداوم بحران و گسترش جنگ‌های طایفه‌ای و مذهبی و</p>	<p>اساس تحلیل گفتمان</p>		
---	------------------------------	--	--

	<p>تسری آن به فراسوی مرزهای این کشور شده است.</p>			
<p>۱۳۹۶</p>	<p>سؤال اساسی این پژوهش عبارت است از: از منظر سازه‌انگاری، ساختار اجتماعی سوریه و منطقه غرب آسیا چگونه سبب شکل‌گیری و گسترش جریانات سلفی در این کشور شده است؟ این مقاله به شیوه تحلیلی - توصیفی نگاشته شده است. نگارنده با این پیش‌فرض شروع به تدوین این پژوهش می‌کند که یک یا چند عامل صرفاً مادی یا معنایی نمی‌توانند زمینه‌ساز بحران در سوریه و رشد جریانات سلفی افراطی باشند. زیرساخت‌های سه‌گانه معنایی، مادی و منافع در رابطه با کشور سوریه مورد تحلیل قرار گرفته‌اند تا بتوان نقش عوامل معنایی و هویتی، محیط مادی و نوع تفسیر بازیگران از آن و منافع چهارگانه شامل امنیت هستی‌شناسی، امنیت مادی، توسعه و شناسایی را در ظهور و گسترش بحران سوریه با تأکید بر جریانات سلفی مورد ارزیابی قرار داد.</p>	<p>تحلیل نقش ساختار اجتماعی سوریه و خاورمیانه در شکل‌گیری و گسترش جریان سلفی‌گری در سوریه با کاربرد نظریه سازه‌انگاری</p>	<p>محسن نصر اصفهانی و همکاران</p>	<p>۱۲</p>

جدول شماره ۳- پیشینه پژوهش (لاتین)

ردیف	نویسنده / نویسندگان	عنوان پژوهش	توضیحات	سال انتشار
۱	von Maltzahn, Nadia	The Case of Iranian Cultural Diplomacy in Syria	این مطالعه بر مبنای کار میدانی در سوریه در سال ۲۰۰۸ است که از طریق مصاحبه و انتشارات دانشکده فرهنگی ایران در دمشق انجام شده است. این مقاله به بررسی اهداف و محتوای دیپلماسی فرهنگی ایران در سوریه می‌پردازد. طی مقاله روشن می‌شود که ایران اسلامی اهمیت قدرت نرم در پیشبرد ایده‌های خود و ایجاد پیوندهای و پایدار را درک می‌کند دولت از روش‌های مرسوم دیپلماسی فرهنگی بهره می‌برد.	۲۰۰۹
۲	Wastnidge, Edward	The Modalities of Iranian Soft Power: From Cultural Diplomacy to Soft War	این مقاله از طریق بررسی دیپلماسی عمومی ایران در سطح بین‌المللی، نشان می‌دهد که چگونه انگیزه‌های جمهوری اسلامی تنها در حوزه‌های	۲۰۱۴

			<p>مادی و سخت سیاست خارجی منحصر نشود بلکه سیاست، اهداف و اقدامات سیاست خارجی فرهنگی ایران نشان‌دهنده درک آن از توانایی‌های قدرت نرم است. این مقاله به بررسی شیوه‌هایی می‌پردازد که دیپلماسی عمومی ایران برای ارتقای قدرت نرم خودش مورد استفاده قرار می‌دهد.</p>	
۳	Daniel Pipes	<p>Greater Syria: The History of an Ambition</p>	<p>Greater Syria در کتاب (سوریه بزرگ) دانشمند حوزه خاورمیانه، دانیل پاپ، به بررسی ناسیونالیسم پان سوریه (یعنی رویای ایجاد یک سوریه بزرگ از منطقه‌ای که اکنون تحت کنترل سوریه، لبنان، اسرائیل، اردن و ترکیه است) می‌پردازد. پان سوریسیم تا به حال از زمان پایان جنگ جهانی اول تأثیر زیادی بر سیاست منطقه غرب آسیا داشته است. این</p>	۱۹۹۲

			کتاب اولین گزارش جامع از این ایدئولوژی جذاب، مهم اما کمی ناشناخته و درک نشده را ارائه می‌دهد.	
۴	Michael Kerr; Craig Larkin	The Alawis of Syria: War, Faith and Politics in the Levant	نویسندگان این کتاب، خوانشی پیچیده و پویا از جوامع علوی سوریه ارائه می‌دهند. بر اساس تحقیقات وسیعی که به بررسی تاریخی، سیاسی و اجتماعی دولت علوی و دولت سوریه می‌پردازد، تنش‌های کنونی مورد بررسی قرار می‌گیرند. در این میان موضوعات مورد توجه عبارتند از کنش مذهبی، هویت اجتماعی و روابط با حزب بعث، دولت سوریه و دستگاه نظامی.	۲۰۱۵
۵	Naomí Ramírez Díaz	The Muslim Brotherhood in Syria: The Democratic Option of Islamism	این کتاب در مورد پیشرفت ایدئولوژیک اخوان المسلمین سوریه از آغاز تا امروز بحث می‌کند. از آن جهت که مقوله‌های سنتی مربوط به جنبش‌های	۲۰۱۸

			<p>اسلامی را به چالش می‌کشد، این کتاب اطلاعات مهمی برای آشنایی با جنبش‌های اسلامی، و همچنین مطالعات سیاست غرب آسیا و آفریقای شمالی به مخاطب می‌دهد.</p>
--	--	--	---

همان‌طور که جدول بالا نشان می‌دهد، پژوهش‌های بسیاری در حوزه برخی جریان‌های فکری فرهنگی کشور سوریه و همچنین پژوهش‌هایی در مورد دیپلماسی فرهنگی ایران در منطقه خاورمیانه انجام شده است ولی هیچ‌کدام برای پاسخگویی به سؤالات مطرح شده در این پژوهش کافی نمی‌باشند. نوآوری پژوهش حاضر نسبت به موارد ذکر شده در موارد زیر خلاصه می‌گردد:

۱. پرداختن به موضوع دیپلماسی فرهنگی از منظر جریان‌های فرهنگی جامعه مقصد.
۲. بررسی دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران ناظر به کشور سوریه نه سایر کشورها.
۳. معطوف بودن هر دو بعد پژوهش به زمان حال و بررسی جریان‌های فعال فرهنگی در جامعه کنونی سوریه و همچنین واکاوی فرصت‌ها و چالش‌های دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران ناظر به وضعیت کنونی کشور سوریه.

۳. روش تحقیق

این پژوهش از روش کتابخانه‌ای و متن‌کاوی برای جمع‌آوری داده از منابع مکتوب و اسناد احتمالی و گزارش‌های موجود استفاده می‌کند. علاوه بر آن بخش زیادی از داده‌های تحقیق از مصاحبه با نخبگان، متخصصان و فعالان فرهنگی در سوریه به دست می‌آید که در نهایت برای تحلیل داده‌ها از روش تحلیل مضمون استفاده می‌نماید و به دسته‌بندی و تحلیل آن‌ها می‌پردازد و سرانجام بر اساس نتایج به دست آمده به سؤال اصلی پژوهش پاسخ می‌دهد و ضمن تبیین وضعیت فعلی دیپلماسی فرهنگی ایران در سوریه به ترسیم تصویر مطلوب برای آینده این حوزه و ارائه الگوی کارآمد و پیشنهادهایی عملیاتی می‌پردازد.

جدول شماره ۴- روش تحقیق

توضیحات	روش تحقیق	
این روش بیشتر در قسمت ادبیات تحقیق، پیشینه تحقیق و ترسیم الگوی مفهومی تحقیق استفاده شد.	کتابخانه‌ای و اسنادی	روش گردآوری داده
تعداد ۲۵ مصاحبه انجام شد که از این بین ۱۳ مصاحبه نهایی انتخاب شد.	مصاحبه نیمه ساخت یافته با متخصصین و نخبگان	
۱۳ مصاحبه انتخاب شده با روش تحلیل مضمون مورد تحلیل قرار گرفت	تحلیل مضمون	روش تحلیل داده

۴. یافته‌های پژوهش

در این قسمت به تجزیه و تحلیل یافته‌های تحقیق با روش تحلیل مضمون طی فرایند سه مرحله‌ای کدگذاری توصیفی، کدگذاری تفسیری، و یکپارچه‌سازی از طریق مضامین فراگیر اشاره می‌شود و در نهایت مضامین فراگیر به صورت یک الگوی متشکل از مضامین سازمان‌دهنده تشریح خواهد شد.

پس از پیاده‌سازی مصاحبه‌ها، گزاره‌هایی که به نحوی با سؤالات پژوهش مرتبط بود، جدا شد و از هر گزاره یک مضمون اولیه استخراج شد که در نهایت ۲۹۳ مضمون اولیه احصا شد که به علت رعایت اختصار از آوردن جدول مربوط به مرحله کدگذاری توصیفی خودداری می‌کنیم.

بعد از اتمام مرحله اول، مرحله کدگذاری تفسیری و استخراج مضامین سازمان‌دهنده انجام پذیرفت و بعد از اتمام مرحله کدگذاری تفسیری، در فرایند یکپارچه‌سازی، شش مضمون فراگیر که هرکدام تعدادی از مضامین سازمان‌دهنده را در برمی‌گیرند، استخراج شد. این مضامین در جدول شماره ۲ قابل مشاهده است.

جدول شماره ۲- مضامین سازمان‌دهنده و فراگیر

ردیف	مضمون سازمان‌دهنده	مضمون فراگیر
۱	<ul style="list-style-type: none"> • تمرکز جریان‌های فرهنگی فعال سوریه در حوزه کودکان • فعالیت خیریه‌ای و مؤسسات مردم‌نهاد جریان‌های فرهنگی در سوریه • تمرکز جریان‌های فرهنگی در حوزه زنان • تمرکز جریان‌های فرهنگی بر مناطق و گروه‌های محروم • فعالیت فرهنگی جریان‌های مختلف در حوزه آموزش • فعالیت اقتصادی جریان‌های فرهنگی برای نفوذ فرهنگی • فعالیت‌های رسانه‌ای جریان‌های فرهنگی • فعالیت جریان‌های فرهنگی در مساجد • ارائه خدمات اجتماعی 	فعالیت فرهنگی جریان‌های سوریه
۲	<ul style="list-style-type: none"> • جریان صهیونیست 	جریان‌های فعال فرهنگی

در سوریه	<ul style="list-style-type: none"> • جریان داعش • جریان شیعیان • فعالیت فرهنگی روسیه • جریان مسیحیان سوریه • جریان اخوان المسلمین • فعالیت فرهنگی عربستان 	
رویکردهای فرهنگی	<ul style="list-style-type: none"> • مردم‌گرایی • شبکه‌سازی نخبگانی • محور مقاومت 	۳
بایدهای سیاستی جمهوری اسلامی ایران در حوزه فرهنگی سوریه	<ul style="list-style-type: none"> • پیشنهاد سیاستی برای اقدام فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در سوریه • توجه به جریان‌های فرهنگی رقیب یا معارض با جمهوری اسلامی ایران • توجه به جریان‌های فرهنگی همراه با جمهوری اسلامی ایران 	۴
چالش‌های سیاستی جمهوری اسلامی ایران در حوزه فرهنگی سوریه	<ul style="list-style-type: none"> • حساسیت برانگیز بودن شیعه‌گرایی و تقابل با آن • محدودیت‌های فرهنگی پیش روی جمهوری اسلامی ایران در سوریه • ضعف عملکرد فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در سوریه • تکثر نهادهای فعال فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در سوریه 	۵
وضعیت فرهنگی جامعه سوریه	<ul style="list-style-type: none"> • ویژگی‌های فرهنگی عمومی سوریه • ظرفیت‌های فرهنگی سوریه • آسیب‌های فرهنگی ناشی از بحران 	۶

	پیش‌آمده بر جامعه سوری	
--	------------------------	--

با توجه به مضمون‌های فراگیر استخراج شده و مضامین سازمان‌دهنده ذیل هر مضمون فراگیر، چالش‌ها و فرصت‌های دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در سوریه ناظر به جریان‌های فرهنگی فعال در این کشور، در دو دسته‌بندی جداگانه مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۴-۱. انواع چالش‌های دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر جریان‌های فرهنگی سوریه

چالش‌های پیش روی دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در سوریه که از بررسی جریان‌های فرهنگی فعال در این کشور به دست آمد در یک دسته‌بندی چهارگانه (شکل شماره ۲) ارائه می‌گردد:

شکل شماره ۲- انواع چالش‌های دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر جریان‌های

فرهنگی سوریه

چالش‌های ناظر به فعالیت جریان‌های فرهنگی: در این قسمت پس از بررسی و تحلیل نظرات کارشناسان و متخصصانی که با آن‌ها مصاحبه شد، مهم‌ترین زمینه‌های فعالیتی جریان‌های فعال فرهنگی در سوریه هفت نوع است: کودکان، زنان، مساجد، آموزش، رسانه، فعالیت‌های خیریه‌ای، خدمات اجتماعی و فعالیت‌های اقتصادی باهدف نفوذ فرهنگی. وضعیت اسفبار برخی از این حوزه‌ها مثل حوزه کودکان، سیطره جریان‌های معارض با جمهوری اسلامی ایران بر برخی از این حوزه‌ها مثل حوزه رسانه، مساجد، تعدد رقبا و کثرت فعالیت‌ها در برخی دیگر از این حوزه‌ها مثل خدمات اجتماعی و فعالیت‌های خیریه‌ای، چالش‌های جدی‌ای را برای جمهوری اسلامی ایران ایجاد کرده است.

چالش‌های ناظر به جریان‌های رقیب یا معارض جمهوری اسلامی ایران: مهم‌ترین این جریان‌ها که برنامه‌ها و فعالیت‌های فرهنگی قابل‌توجهی در سوریه دارند جریان‌های منتسب به سه کشور عربستان، روسیه و اسرائیل است.

عربستان یکی از قدیمی‌ترین کشورهای فعال در سوریه است که از سال‌ها قبل -حتی قبل از جنگ- با جریان‌هایی مثل اخوان‌المسلمین بسترسازی گسترده‌ای را در سوریه شروع کرده است. مسجدسازی یکی از مهمترین ایده‌های عربستان و جریان اخوان‌المسلمین است به طوری که بخش زیادی از بزرگترین، قدیمی‌ترین و فعال‌ترین مساجد سوریه توسط عربستان و گروه‌های منتسب به آن تاسیس و اداره می‌گردد. اقداماتی از جمله برگزاری عمره رایگان، راه‌اندازی و ترویج شبکه‌های ماهواره‌ای پرمخاطب، حمایت‌های مالی گسترده -تا جایی که به امام‌جماعت‌های خیلی از مساجد پرداخت‌های هنگفتی داشته است- حضور و نفوذ گسترده جوان‌های اخوانی در جنبش‌های مردمی که علاوه بر ایجاد یک تسلط نسبی بر این جنبش‌ها، باعث جذب بیشتر جوانان به تحرکات و اهداف مطلوب عربستان شده است. برخی نیز سرمایه‌گذاری‌های اقتصادی کلان عربستان در سوریه را یکی از مهمترین بسترهای نفوذ فکری و فرهنگی در این کشور می‌دانند به ویژه در شهر دمشق. علاوه بر این‌ها

پیدایش جریان اخوان المسلمین که یک جریان ضد اسرائیلی مهم و در عین حال منتسب و نزدیک به عربستان است، اساساً با فعالیت‌های خیریه‌ای و فرهنگی بوده است. از کشور روسیه نیز به دلیل اقدامات گسترده فرهنگی جریان ساز و اثرگذار در سوریه به عنوان یک جریان مستقل فرهنگی می‌توان نام برد. یکی از حوزه‌های مهم مورد هدف روسیه در کشور سوریه، حوزه هنر، فیلم و سینما است که باعث نفوذ جدی در عامه مردم و همچنین جذب هدفمند چهره‌های هنری اثرگذار، فیلم‌سازان، بازیگران و سلبریتی‌های سوری شده است. برای مثال ساخت فیلم‌های مشترک با سوریه را می‌توان یکی از این اقدامات دانست. از دیگر اقدامات مهم روسیه توجه و تمرکز بر تربیت نیروی رسانه‌ای سوری و انجام فعالیت رسانه‌ای مورد نظر روسیه توسط خود سوری‌ها می‌باشد. علاوه بر این‌ها اقداماتی مثل برگزاری دوره‌های آموزشی علمی و مهارتی مختلف، جذب و بورس کردن دانشجویان، ارائه خدمات اجتماعی متنوع و سرمایه‌گذاری جدی در حوزه تفریح، خوش‌گذرانی و اوقات فراغت، برگزاری انواع کلاس‌های هنری، موسیقی رقص باله و... نیز از جمله فعالیت‌های مهم و مؤثر روسیه در جامعه سوری است به طوری که برای مثال نفرات برتر دوره آموزشی رقص باله را به روسیه برده است. نکته مهم دیگری که ناظر به فعالیت‌های روسیه حائز اهمیت است، تلاش این کشور برای جذب بیشتر جامعه دروزی‌ها است که با ایران نیز رابطه‌ای نزدیک دارند.

جریان صهیونیست که دقیقاً نقطه مقابل جمهوری اسلامی ایران و بسیاری از جریان‌های دیگر در کشور سوریه است و به عنوان دشمن اصلی قلمداد می‌گردد نیز در عرصه فرهنگی یکی از جریان‌های مهم و اثرگذار در کشور سوریه است. مهمترین استراتژی فرهنگی این جریان را می‌توان ایجاد یک تصویر مثبت از اسرائیل برای مردم سوری دانست. از آنجایی که سوریه بیکی از مهمترین محورهای جریان مقاومت و خط مقدم مبارزه با رژیم اشغالی اسرائیل است، فعالیت‌های جریان صهیونیستی در راستای تغییر نگرش منفی جامعه سوری نسبت به اسرائیل بسیار حائز اهمیت است.

از جمله اقدامات این جریان را می‌توان تمرکز فرهنگی اسرائیل بر روستاهای مرزی به‌منظور ایجاد هم‌پیمان‌هایی برای جلوگیری از نفوذ محور مقاومت به اسرائیل دانست. برای مثال اجرای طرح اسرائیلی همسایه خوب (good nable) در نواحی مرزی سوریه و اسرائیل و ارائه خدمات به مردم سوریه دقیقاً با همین هدف بوده است. موسسه‌های اسرائیلی فرهنگی و خیریه‌ای که در سوریه تاسیس شده‌اند که به فعالیت گسترده در حوزه‌های مختلف اجتماعی، آموزشی، درمانی و پزشکی مشغولند. برخی از این‌ها در غالب ارایه خدمات پزشکی کودکان و مادران را به بیمارستان‌های می‌بردند و در طی یک دوره کوتاه در غالب آموزش‌های هنری، بازی و... اهداف مد نظر خود را دنبال می‌کردند. بیشترین فعالیت فرهنگی اسرائیلی‌ها از طریق NGOها است. برگزاری تورهای گردشگری در درون اسرائیل برای سوری‌های نواحی مرزی، برگزاری کلاس‌های آموزشی و... نیز از سایر اقدامات فرهنگی اسرائیلی‌ها است. علاوه بر این‌ها اسرائیل نفوذ جدی‌ای در فضای رسانه‌ای سوری دارد تا جایی که راهبری برخی از مهمترین شبکه‌های ماهواره‌ای، تولیدات سینمایی و... به عهده افراد اسرائیلی است که در کشورهای لبنان و سوریه و فلسطین زندگی کرده‌اند و با شناخت کافی از جوامع هدف، به فعالیت رسانه‌ای گسترده مشغولند.

چالش‌های ناظر به ویژگی‌های فرهنگی سوری‌ها: بخش قابل توجهی از صحبت‌های کارشناسان اشاره به برخی از ویژگی‌های منفی جامعه سوریه داشت که مهم‌ترین این ویژگی‌ها عبارت‌اند از: عدم شفافیت و صداقت در تعامل با دیگران از جمله ایرانی‌ها که در نحوه تعامل و فعالیت نیروهای جمهوری اسلامی ایران در آنجا ایجاد اختلال می‌کند، ضعف و عقب‌ماندگی جریان شیعیان به‌عنوان یکی از مهم‌ترین گروه‌های هدف جمهوری اسلامی ایران در سوریه که جبران این عقب‌ماندگی انرژی و بودجه بالایی را می‌طلبد، ویژگی آخر کاهش آگاهی و تفکر دینی بین مردم سوریه علی‌رغم مذهبی بودن جامعه سوریه است. به دلیل وجود همین ویژگی آسیب‌پذیری جامعه سوریه در

برابر قرائت‌های افراطی یا غیرعقلانی از دین مثل جریان‌های تکفیری و سلفی‌گری و... بالاست.

چالش‌های ناظر به عملکرد نهادهای فرهنگی جمهوری اسلامی ایران: جمهوری اسلامی در سوریه یک برنامه مشخص فرهنگی و یک رویکرد محوری شفاف ندارد به طوری که مورد اجماع متخصصین و نهادهای فعال فرهنگی در آنجا باشد. مثلاً یک سند فرهنگی مشخص یا یک چشم‌انداز فرهنگی قطعی تدوین نشده است و یا حداقل اتخاذ یک یا چند رویکرد محوری و ابلاغ آن‌ها به اشخاص و سازمان‌های فعال صورت نگرفته است. این تلون و عدم شفافیت در سیاست‌های فرهنگی با تکثر و پراکندگی سازمان‌ها و نهادهای عهده‌دار این امر بسیار بیشتر شده است.

از دیگر نقاط ضعف عملکرد فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در سوریه این است که عمده فعالیت فرهنگی را فرماندهان نظامی نیروی قدس عهده‌دار شده‌اند و اثر چندانی از حضور متخصصین و نخبگان فرهنگی برای برنامه‌ریزی و طراحی عملیات فرهنگی نیست و همین امر نیز موجب غلبه عمل‌گرایی نظامی‌گونه در فعالیت‌های فرهنگی شده است. یعنی نسبت پشتوانه فکری و اندیشه‌ای در امور فرهنگی به میزان فعالیت‌های عملی‌ای که صورت می‌گیرد بسیار کمتر است. گذشته از موارد ذکر شده به‌عنوان چالش‌های عملکرد نهادهای فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در سوریه باید به مهم‌ترین چالش یعنی نبودن سازوکار مشخص برای انجام فعالیت‌های فرهنگی رسمی و غیررسمی اشاره کرد که منجر به عدم امکان پیگیری، ارزیابی و اثرسنجی فعالیت‌های صورت گرفته شده است.

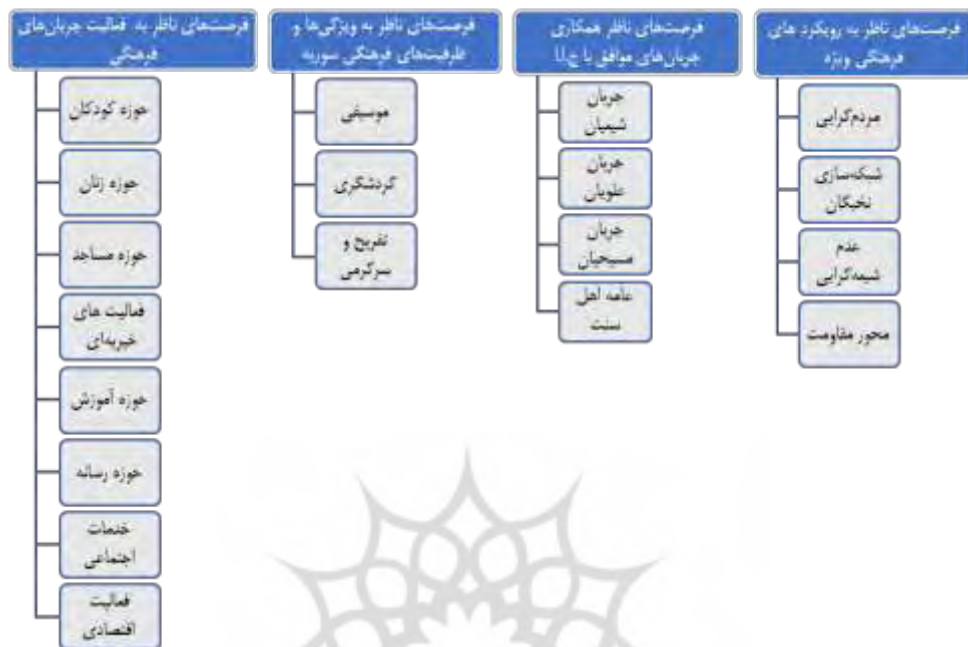
ساختار ارتباطی چهار دسته چالش مطرح‌شده، در برنامه‌ریزی ناظر به دیپلماسی

فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در سوریه بدین شرح است:

شکل شماره ۳- ساختار ارتباطی چالش‌های دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر جریان‌های فرهنگی سوریه

طبق این الگو چهار نوع چالش در ارتباط با یکدیگر می‌توانند چالش‌های اصلی دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در سوریه را شکل دهند. چالش‌هایی که در زمینه فعالیت جریان‌های فرهنگی وجود دارد مثل وضعیت بحرانی اکثر این زمینه‌ها به علت مشکلات اخیر سوریه، با فعالیت گسترده جریان‌های رقیب و در بعضی از موارد سیطره جریان‌های رقیب بر حوزه‌هایی مثل مساجد یا رسانه‌ها، تقویت می‌شود. از طرفی عملکرد ضعیف جمهوری اسلامی ایران دقیقاً در همان حوزه‌ها می‌تواند بر عقب‌ماندگی از صحنه رقابت فرهنگی بیفزاید و نفوذ اثرگذاری فرهنگی را به شدت کاهش دهد. در این حالت دیگر نه تنها جمهوری اسلامی ایران نمی‌تواند به‌عنوان یک بازیگر فعال فرهنگی در میدان نقش ایفا کند، بلکه به یک عنصر منفعل فرهنگی نیز تبدیل می‌گردد.

نمودار ۱- چالش‌های اصلی دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران

۲-۴. فرصت‌های دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران ناظر به جریان‌های فرهنگی سوریه

فرصت‌های پیش روی دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در سوریه با تأکید بر جریان‌های فرهنگی فعال در این کشور و دسته‌بندی چهارگانه‌ای که صورت گرفته است در شکل شماره ۴ قابل مشاهده است:

شکل شماره ۴- انواع فرصت‌های دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر جریان‌های فرهنگی سوریه

فرصت‌های ناظر به فعالیت جریان‌های فرهنگی: زمینه‌های فعالیت جریان‌های فرهنگی فعال همان‌طور که چالش‌هایی را برای جمهوری اسلامی ایران به وجود می‌آورد، می‌توانند به‌عنوان یک فرصت نیز تلقی شوند. مثلاً توجه به حوزه زنان یا کودکان می‌تواند یکی از مهم‌ترین فرصت‌ها برای نفوذ فرهنگی جمهوری اسلامی ایران به‌ویژه در آینده باشد. تمرکز بر سایر حوزه‌های ذکرشده نیز به‌عنوان بااهمیت‌ترین و

اثرگذارترین زمینه‌های فعالیت فرهنگی، می‌تواند جمهوری اسلامی ایران در پیشبرد اهداف فرهنگی بسیار کمک کند و جلوی نفوذ فرهنگی بیشتر جریان‌های رقیب و معارض را بگیرد.

فرصت‌های ناظر به ویژگی فرهنگی سوری‌ها: علاوه بر حوزه‌های ذکرشده به‌عنوان مهم‌ترین زمینه‌های اثرگذاری جریان‌های فرهنگی و فرصت‌هایی برای فعالیت فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، باید به فرصت‌هایی که در اثر وجود برخی ویژگی‌ها و ظرفیت‌های فرهنگی خاص سوریه، برای جمهوری اسلامی ایران فراهم هست نیز توجه کرد. برای مثال با توجه به جایگاه مهم و اثرگذار موسیقی بین مردم سوریه، این حوزه باید حتماً مورد توجه جمهوری اسلامی ایران برای ترویج و تقویت مفاهیم مطلوب از قبیل مقاومت، وحدت، استکبارستیزی و... قرار گیرد. موسیقی با توجه به جایگاهی که در کشور سوریه دارد می‌تواند از مهم‌ترین اقدامات فراجریانی و از اثرگذارترین ابزارها برای نفوذ فرهنگی و جذب آحاد مردم سوریه به‌ویژه جوانان سوری باشد. تفریح و سرگرمی نیز بین سوری‌ها اهمیت بالایی دارد که می‌تواند به‌عنوان یک فرصت برای سرمایه‌گذاری و ابتکار فرهنگی جمهوری اسلامی ایران به شمار آید. از دیگر ظرفیت‌های فرهنگی سوریه باید به حوزه گردشگری اشاره کرد.

فرصت‌های ناظر به همکاری جریان‌های فرهنگی موافق با جمهوری اسلامی ایران: به‌طور کلی چهار جریان فعال فرهنگی به‌عنوان اصلی‌ترین جریان‌های همراه با جمهوری اسلامی ایران در سوریه وجود دارد: جریان شیعیان، جریان علویان، جریان مسیحیان و عامه اهل سنت. جریان شیعیان که در دیدگاه برخی از متخصصین به دلیل قرابت فکری و فرهنگی به‌عنوان وفادارترین و پایدارترین جریان برای حفظ و تقویت محور مقاومت قلمداد می‌گردد. جریان علویان نیز که جریان مسلط و حاکمیت کشور سوریه را در برمی‌گیرد از جریان‌های همراه و همکار با جمهوری اسلامی ایران است. مسیحیان سوریه که علاقه و محبت زیادی به ایرانیان دارند، در تقویت محور مقاومت و خط مقدم استکبارستیزی با جمهوری اسلامی ایران هم سو و همراه می‌باشند. درنهایت عامه

اهل سنت که نسبت به جریان‌های مذهبی دیگر از جمله جریان‌های تکفیری و سلفی‌گری، اخوان‌المسلمین و عربستان و... موضعی بی‌طرف دارند، گرایش بیشتری به جمهوری اسلامی ایران دارند و برای ایرانیان احترام ویژه قائل‌اند و در موضوعات اجتماعی و حکومتی همسو با مقاصد جمهوری اسلامی ایران می‌باشند.

فرصت‌های ناظر به رویکرد فرهنگی: برآمده از نظرات متخصصین و کارشناسان، چهار رویکرد کلی باید بر فعالیت‌های فرهنگی جمهوری اسلامی ایران حاکم باشد تا زمینه نفوذ و اثرگذاری فرهنگی را در سوریه بالا ببرد. مردم‌گرایی در فعالیت‌های فرهنگی باید اصل اولیه جمهوری اسلامی ایران باشد. محور اصلی فعالیت جمهوری اسلامی ایران در منطقه باید مردم باشند نه حکومت‌ها.

جمهوری اسلامی ایران باید برای گسترش حوزه اثرگذاری و فعالیت فراجرانی، اقدام به ایجاد یک شبکه نخبگانی نماید به طوری که نخبگان از هر جریان، تفکر یا کشوری که باشند به صورت یک شبکه باهم در تعامل و هم‌افزایی قرار گیرند. شبکه‌سازی نخبگان فواید بسیاری دارد از جمله بومی کردن فعالیت‌های فرهنگی، بالا بردن کیفیت و اثرگذاری فعالیت‌های متخصصانه، استفاده از ظرفیت‌های فرهنگی پراکنده و فراجرانی یا فرا منطقه‌ای کردن فرآیند حل بحران‌ها و... .

نکته‌ی مهم دیگر اینکه عدم شیعه‌گرایی در فعالیت‌های فرهنگی جمهوری اسلامی ایران می‌تواند در بهبود نگرش جریان‌های فرهنگی مختلف، جذب بیشتر عامه مردم سوری و آزادی بیشتر در فعالیت‌های فرهنگی، نقش بسزایی داشته باشد، چراکه شیعه‌گرایی در سوریه هم از جانب مردم و هم از جانب حکومت بسیار تنش‌زا و حساسیت‌برانگیز است. در نهایت محور مقاومت به‌عنوان ایده اصلی جمهوری اسلامی ایران که باید رویکرد حاکم بر تمام فعالیت‌های جمهوری اسلامی ایران باشد، اشاره می‌شود. فرهنگ مقاومت همچون نخ تسیحی است که باید محور و اتصال‌دهنده تمام برنامه‌ریزی‌های فرهنگی جمهوری اسلامی ایران قرار گیرد. ظرفیت فرامذهبی این رویکرد باعث ایجاد وحدت بین جریان‌های فرهنگی مختلف و هم‌افزایی آن‌ها می‌شود

و می‌تواند به‌عنوان یک سد محکم در برابر نفوذ استکبار، صهیونیست و جریان‌های معارض قرار گیرد. جمهوری اسلامی ایران باید پرچم‌دار این عرصه باشد. ساختار ارتباطی چهار دسته فرصت مطرح‌شده، در برنامه‌ریزی ناظر به دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در سوریه به شرح زیر (شکل شماره ۵) است:

شکل شماره ۵- ساختار ارتباطی فرصت‌های دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر جریان‌های فرهنگی سوریه

برای افزایش میزان اثرگذاری فعالیت‌های فرهنگی و بومی‌سازی برنامه‌ریزی فرهنگی متناسب با جامعه مقصد یعنی کشور سوریه باید مطابق الگوی بالا عمل شود. به این نحوی که با همکاری جریان‌های فرهنگی همراه و موافق جمهوری اسلامی ایران در زمینه‌های فرهنگی احصا شده یعنی حوزه کودکان، حوزه زنان، حوزه آموزش، حوزه مساجد و اماکن مذهبی (ناظر به جریان‌های غیر اسلامی مثل مسیحیت)، حوزه رسانه‌ها، فعالیت‌های خیریه‌ای به یک برنامه‌ریزی دقیق و جامع برسیم. اما نکته‌ی مهم این است که باید توجه ویژه به ظرفیت‌های فرهنگی جامعه سوریه برای برنامه‌ریزی در هر یک از حوزه‌های مذکور صورت گیرد. برای مثال طبق دسته‌بندی ارائه‌شده از فرصت‌های ناظر به ویژگی‌های فرهنگی جامعه سوریه، توجه به حوزه موسیقی، گردشگری، تفریح و سرگرمی می‌تواند به‌عنوان عوامل افزایش‌دهنده سرعت و کیفیت اثرگذاری فرهنگی

مؤثر واقع شود. همچنین می‌توان در تعامل با هریک از جریان‌های فرهنگی همراه قسمتی از این امور را پیش برد. در نهایت باید متذکر گردیم که رویکردهای احصا شده یعنی؛ مردم‌گرایی، شبکه‌سازی نخبگانی، توجه به ایده مقاومت و عدم شیعه‌گرایی می‌توانند به‌عنوان روح حاکم بر فعالیت‌ها یا ابزارهایی برای بهبود اثرگذاری موردتوجه قرار گیرند.

نتیجه‌گیری و جمع‌بندی

با توجه به توضیحاتی که در راستای تبیین اهمیت دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در سوریه ناظر به جایگاه ویژه این کشور بین کشورهای منطقه و روابط ایران و سوریه از گذشته تا به امروز ارائه شد، در این پژوهش چالش‌ها و فرصت‌های دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در سوریه با تأکید بر جریان‌های فرهنگی فعال در این کشور موردبررسی قرار گرفت. شناخت جریان‌های فرهنگی سوریه از آن‌رو حائز اهمیت است که مدیران فرهنگی فعال در عرصه بین‌الملل می‌توانند با شناخت اجزا و عناصر یک جریان و بازنمایی شبکه روابط و ارتباط آن‌ها باهم و کنش‌ها و واکنش‌های درونی و بیرونی صورت گرفته، به تصویر کلی و خطوط اصلی و ارتباطی آن جریان‌ها پی ببرند، شیوه‌های درست مواجهه را تشخیص دهند و حتی فراتر از آن بتوانند از ظرفیت‌های مادی و معنوی جریان‌های فرهنگی بومی سوریه برای پیش‌برد اهداف استفاده کنند.

در نوشتار پیش‌رو، پس از تبیین مفهوم فرهنگ، ارائه مباحث نظری تفصیلی درباره مفهوم دیپلماسی فرهنگی، تبیین مفاهیم جریان فرهنگی و جریان‌شناسی فرهنگی، به تشریح ارتباط این دو و ارائه یک الگوی مفهومی به‌عنوان زیربنای پژوهش پرداخته شد. سپس بعد از توضیح روش پژوهش و چگونگی گردآوری و تحلیل داده‌ها، با توجه به شناخت حاصل‌شده از وضعیت جریان‌های فرهنگی فعال در سوریه، انواع فرصت‌ها و چالش‌های دیپلماسی فرهنگی ایران به‌طور جداگانه هرکدام به چهار دسته تقسیم گردید. انواع فرصت‌های احصا شده عبارت است از: فرصت‌های ناظر به فعالیت

جریان‌های فرهنگی، فرصت‌های ناظر به ویژگی فرهنگی سوری‌ها، فرصت‌های ناظر به همکاری جریان‌های فرهنگی موافق با جمهوری اسلامی ایران و فرصت‌های ناظر به رویکرد فرهنگی جمهوری اسلامی ایران همچنین چهار دسته چالش احصا شده عبارت است از: چالش‌های ناظر به فعالیت جریان‌های فرهنگی، چالش‌های ناظر به جریان‌های رقیب یا معارض جمهوری اسلامی ایران، چالش‌های ناظر به ویژگی‌های فرهنگی سوری‌ها و چالش‌های ناظر به عملکرد نهادهای فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (در شکل شماره ۲ و ۴ قابل مشاهده است). در پایان بر اساس دسته‌بندی‌های مذکور، برای پاسخگویی به دو سؤال اصلی تحقیق که سابقاً اشاره شد، دو الگوی ارتباطی ناظر به فرصت‌ها و چالش‌های دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در سوریه با تأکید بر جریان‌های فرهنگی فعال در این کشور، ارائه گردید که می‌توانند مبنای تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در کشور سوریه قرار گیرد.

در نهایت مبتنی بر یافته‌های پژوهش پیشنهادهایی ناظر به بهبود دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در سوریه به شرح زیر ارائه می‌گردد:

- تشکیل کارگروه‌های مطالعاتی ویژه بررسی سیاست‌های فرهنگی هریک از جریان‌های رقیب و همراه در سوریه به صورت پروسه‌ای در یک بستر زمانی مشخص و با رویکرد میدانی.
- ایجاد یک تشکیلات دقیق برای تجربه نگاری فعالیت‌های فرهنگی نهادهای مختلف فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در سوریه.
- ایجاد یک سازوکار دقیق برای پیگیری، ارزیابی و سنجش فعالیت‌ها و اقدامات فرهنگی صورت گرفته توسط سازمان‌ها و اشخاص در دو سطح رسمی و مردمی.
- شناسایی و جذب عناصر فعال فرهنگی و واگذاری حوزه فعالیت فرهنگی به آن‌ها در راستای کاهش سیاست مداخله‌جویانه در فضای اجتماعی سوریه

- (به عبارت دیگر جمهوری اسلامی ایران باید در حوزه فرهنگی فقط یک نقش مستشاری و حمایت‌کننده داشته باشد)
- تلاش در جهت انتقال فعالیت فرهنگی از سطح رسمی و سازمانی به سطح مردمی یعنی مردمی‌سازی فعالیت‌های فرهنگی.
 - توجه جدی و سرمایه‌گذاری بر حوزه موسیقی بالأخص موسیقی مقاومت در سوریه.
 - توانمندسازی درونی شیعیان به‌جای حمایت‌های مستقیم، ارائه خدمات اجتماعی و ...
 - توجه و سرمایه‌گذاری در حوزه تفریح و سرگرمی و همچنین زمینه‌سازی در حوزه گردشگری در سوریه.
 - شبکه‌سازی نخبگانی در سوریه و سایر کشورهای منطقه برای ایجاد یک اتحاد و گفتمان فراجریانی و فرامیهنی.
 - تلاش برای ایجاد و ترویج یک گفتمان فراجریانی وحدت‌آفرین و هویت‌بخش در سوریه.
 - گشودگی مذهبی و اعتقادی در تعامل با سایر جریان‌ها بالأخص جریان‌های همراه با جمهوری اسلامی ایران مثل مسیحیت و ... در راستای تقویت محور مقاومت.
 - فعالیت جدی در حوزه کودکان که البته با توجه به محدودیت‌های شدید در آنجا این فعالیت‌ها باید در سطح خرد صورت گیرد.
 - ایجاد یک پایگاه دانشگاهی با تعامل و شبکه‌سازی بین اساتید، دانشجویان و ... مانند برگزاری نشست‌ها و همایش‌های علمی، سفرهای هدفمند، تألیف کتب و مقالات و ... به صورت مشترک و ...
 - تقویت فعالیت‌های رسانه‌ای، به‌طور ویژه در زمینه فیلم و سریال مثل ساخت فیلم مشترک با سوریه.
- احصا نگرش سوری‌ها نسبت به ایران.

کتابنامه

- ابوالقاسمی، محمدجواد (۱۳۸۵). شناخت فرهنگ، تهران: عرش پژوه.
- احمدیان، قدرت؛ دانش نیا، فرهاد و کرمان، کرم رضا (۱۳۹۵)، هویت و سیاست خارجی خاورمیانه‌ای ایران و ترکیه در سوریه، سیاست جهانی، زمستان ۱۳۹۵، شماره ۱۸.
- اسماعیل زاده، مجید (۱۳۹۴). تحلیل سیاست‌های فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در قبال ترکیه پس از انقلاب اسلامی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه امام صادق (ع)، معارف اسلامی و فرهنگ و ارتباطات.
- اصغریان، زینب (۱۳۸۹). دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در آسیای میانه، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی.
- بصیری، محمدعلی؛ قاسمی، مصطفی و یزدانی، عنایت اله (۱۳۹۴). بررسی جریان‌های فرهنگی - مذهبی در سودان با تأکید بر آسیب‌شناسی دیپلماسی فرهنگی ایران در این کشور، مطالعات میان فرهنگی، دوره ۱۰، شماره ۲۷، ۱۱۳-۷۷.
- بلورچی، محمدعلی و هادیان، ناصر (۱۳۹۳). دیپلماسی جمهوری اسلامی ایران در قبال مسلمانان انگلیس (۱۳۸۴-۱۳۹۲)، فصلنامه سیاست خارجی، شماره ۲۸، ۷۱-۹۸.
- پایاب، بهروز (۱۳۸۹). جریان‌شناسی جنبش‌های اسلامی معاصر، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، دانشکده علوم اجتماعی.
- پهلوان، چنگیز (۱۳۸۸). فرهنگ و تمدن، تهران: نشر نی.
- تخشید، محمدرضا (۱۳۹۶). سیاست خارجی روسیه در قبال بحران سوریه (۲۰۱۱ تا ۲۰۱۶)، پایان‌نامه دکتری تخصصی، دانشگاه تهران.
- خانی، محمدحسن (۱۳۸۴). دیپلماسی فرهنگی و جایگاه آن در سیاست خارجی کشورها، دو فصلنامه دانش سیاسی، پاییز و زمستان، شماره ۲.
- خسرو پناه، عبدالحسین (۱۳۹۴). جریان‌شناسی فکری ایران معاصر، تهران: دفتر نشر معارف موسسه فرهنگی حکمت نوین اسلامی.
- خسروپناه، عبدالحسین (۱۳۸۹). جریان‌شناسی ضد فرهنگ‌ها، قم: تعلیم و تربیت اسلامی.
- دوست‌محمدی، احمد (۱۳۹۰). دیپلماسی فرهنگی آمریکا در خاورمیانه، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران.

دهشیری، محمدرضا (۱۳۹۳). *دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران*، تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.

دهقانی فیروزآبادی، سید جلال (۱۳۸۷). *پژوهشنامه علوم سیاسی*، شماره ۱۰، ۱۲۵-۱۶۲.
دهقانی فیروزآبادی، سید جلال (۱۳۸۹). *دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی در خلیج فارس*، فصلنامه سیاست، شماره ۱۶، ۱۰۳-۱۲۲.

دهقانی فیروزآبادی، سید جلال؛ خرمشاد، محمدباقر و رستگاری، محمدحسین (۱۳۹۴).
مؤلفه‌های کلیدی دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، رهیافت انقلاب اسلامی، شماره ۳۲.

رضایی، علی‌اکبر و زهره‌ای، محمدعلی (۱۳۹۰). *دیپلماسی فرهنگی: نقش فرهنگ در سیاست خارجی و ارائه مدل راهبردی*، تهران: پژوهش‌های اندیشه.

روح‌الامینی، محمود (۱۳۸۱). *زمینه فرهنگ‌شناسی*، تهران: عطار.
ستوده، محمد؛ (۱۳۸۸). *دیپلماسی نوین فرهنگی جمهوری اسلامی ایران* در دیپلماسی نوین: جستارهایی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.

شعبانی سارویی، رمضان (۱۳۸۹). *جریان‌شناسی سیاسی فرهنگی ایران*، قم: اعتدال.
شعبانی سارویی، رمضان (۱۳۹۳). *طراحی مدل جریان‌شناسی فرهنگی در ایران امروز؛ با تأکید بر هویت فرهنگی*، مطالعات ملی، شماره ۵۹، ۱۰۷-۱۲۶.

صالحی امیری، سیدرضا و محمدی، سعید (۱۳۹۲). *دیپلماسی فرهنگی*، چاپ دوم، تهران: نشر ققنوس.

عاشوری مقدم، محمدرضا (۱۳۹۸). *جریان‌شناسی تفصیلی اسلام‌گرایان و آینده سیاسی سوریه*، تهران: اندیشکده راهبردی تبیین گروه مطالعات منطقه‌ای.

قدمی، محسن و مصطفوی، حمید (۱۳۸۸). *اهمیت فعالیت‌های فرهنگی در روابط بین‌الملل و ارائه مدل عملیاتی دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران*، مجله مدیریت فرهنگی، ۶۱-۸۳.

کمریگی، خلیل (۱۳۹۷). *ضرورت جریان‌شناسی و مسأله‌شناسی فرهنگی*، برگرفته از:

<http://www.kurdpress.com/details.aspx?id=16088>

مددی، جواد (۱۳۹۶). *ایران؛ نفوذ و اقتدار منطقه‌ای، کدام دیپلماسی؟*، مطالعات راهبردی جهان اسلام، شماره ۶۹.

مضاوی، الرشید و نجف‌زاده، رضا (۱۳۹۳). *عربستان سعودی و جریان‌های اسلامی جدید*، تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.

میرفخرائی، محمدحسین (۱۳۹۶). *دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در کشورهای عربی خلیج فارس*، پایان‌نامه دانشگاه امام صادق (ع)، دانشکده معارف اسلامی و فرهنگ و ارتباطات.

نبوی، سیدعبدالمیر و نجات، سیدعلی (۱۳۹۳). *جریان‌شناسی گروه‌های نوسلفی سوریه بر اساس تحلیل گفتمان، فصلنامه پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام*، شماره ۴، ۱۶۲-۱۲۹.

نصر اصفهانی، محسن؛ مسعودنیا، حسین و حاتمی، عباس (۱۳۹۶). *تحلیل نقش ساختار اجتماعی سوریه و خاورمیانه در شکل‌گیری و گسترش جریان سلفی‌گری در سوریه با کاربست نظریه سازه‌انگاری، فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی*، شماره ۴۸، ۲۱۴-۱۹۷.

نیک‌گهر، عبدالحسین (۱۳۶۹). *مبانی جامعه‌شناسی*، تهران: رایزن.

Cummings, Milton C. (2003). *Cultural Diplomacy and the United States Government: A Survey*. Washington D.C: Center for Arts and Culture

Dutta, Mohan. (2006). U.S. Public Diplomacy in the Middle East A Critical Cultural Approach. *Journal of Communication Inquiry*. 30. 102-124. 10.1177/0196859905285286.

Federal Register, (2004). "Department of State [Public Notices 4928, 4942]", Vol. 69. No. 248, p. 77827.

ICD (The Institute for Cultural Diplomacy) (2010) "Cultural Diplomacy".

Jacquin-Berdal, Dominique; Oros, Andrew; Verweij, Marco (1998) *Culture in World Politics*. London: Palgrave Macmillan.

Malone, Gifford D. (1988). *Political Advocacy and Cultural Communication: Organizing the Nation's Public Diplomacy*. University Press of America.

Maltzahn, Nadia. (2009). The Case of Iranian Cultural Diplomacy in Syria. *Middle East Journal of Culture and Communication*. 2. 33-50. 10.1163/187398609X430606.

Michael Kerr; Craig Larkin (2015) "The Alawis of Syria: War, Faith and Politics in the Levant", Oxford University Press, USA.

Naomí Ramírez Díaz (2018). "The Muslim Brotherhood in Syria: The Democratic Option of Islamism", Routledge.

Pipes, Daniel (1992). *Greater Syria: The History of an Ambition*.

- Wastnidge, Edward. (2015). The Modalities of Iranian Soft Power: From Cultural Diplomacy to Soft War. *Politics*. 35. 10.1111/1467-9256.12084.
- Williams, Michael C. (2007). *Culture and Security: Symbolic Power and the Politics of International Security*. USA: Routledge

